

Skjærgård i sentrum?

Langsiktig forvaltning av Oslofjordens kystsone

Av Jens Petter Nilssen

Jens Petter Nilssen arbeider i Risørforskning

Innlegg på seminar i Norsk Vannforening 17. nov. 1994

Sammendrag

Det er stort behov for bedre styring med arealbruken i kystkommunene rundt Oslofjorden. Fjorden er landets største fritidsressurs med over 1.3 millioner mennesker som har sine bolig og arbeidsplasser rundt denne. Problemet oppstår ved den intensive bruk av sjø-, land- og strandarealer som dette medfører. Den store befolkningstettheten har ført til et meget sterkt press på fjorden og strendene med nedbygging, redusert adgang til sjøen for allmennheten, nedsliting og forøpling av friområdene som følge av dette. Det må nå legges vekt på å bevare karakteristiske kulturlandskap, kulturminner, kulturmiljøer og eksempler på den særegne kystkulturen i området. Oslofjorden tilhører kystnorge. Oslofjordens kystområde bør derfor ikke se ut som en forstad til en storby eller et hytte-slum område. All aktivitet og planlegging i kommunene rundt Oslofjorden, både til de besøkende, fastboende og kommunene, må ta hensyn til dette. Det må være et mål at Oslofjordens kystsone

skal være et karakteristisk kystlandskap, forsvare en troverdig identitet og representere en autentisk kvalitet - også i framtida.

Oslofjordens kystsone: historisk tilbakeblikk

Omgivelsene (tettsteder, boligfelt, havner, veier, ledningsstrekke, boliger, fritidshus, hytter, gateinteriører osv.) i kystsonen angår vår miljø- og kulturpolitikk og i virkeligheten hele vår identitet som kystbefolkning. Det er viktig hvordan det ser ut langs kystnorge. Omgivelsene forteller historie om kulturlandskapene, om hvordan vi tar vare på det våre forgjengere har overlevet. De avslører samtidig hva vi bryr oss om i samtida, og om vi lar våre barn få ta del i våre forfedres holdninger, kunnskap og tradisjoner.

Det har ofte manglet både på vilje og kunnskap. Vi har ikke prioritert utformingen av fellesstedene, av det som knytter oss sammen. Vi har ikke brydd oss nok om at gater og torg, plasser og parker, bruer og brygger, fasader og detaljer, skal danne rammer om en helt nødvendig fellesskapets kultur. Forutsetningen for å gjøre noe med det visu-

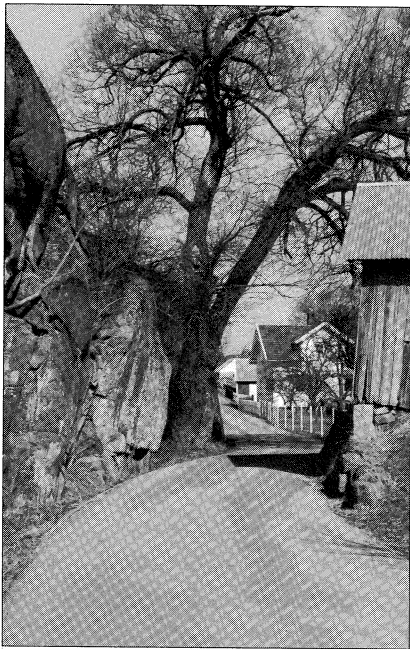

Fig. 1. Kystkommunene ved Oslofjorden har en rekke spennende kulturlandskap.

elle miljø er at det gis informasjon, at folk ser og bevisstgjøres, og at det skapes debatt. Veien fram er meget lang.

Hvorfor er stedet, omgivelsene, de fysiske rammene så viktige for oss? For det første fordi stedet forteller oss noe. Hus, gater, sjøbuer og bygningsmiljøer forteller ikke bare hvem vi er og hvordan vi ønsker å oppfattes. De forteller også hvor vi kommer fra og hvilke spor våre forfedre har etterlatt. De forteller hvordan vi evner å ta vare på denne historien og bruke den i vår tid. Omgivelsene er den mest standhaftige og klarttalende hukommelsen for et sted.

Noe av det viktigste ved et sted er dets grunnstrukturer: kjennetegn og lande-

merker. Det er disse som forteller oss om hva et sted er. Hvis viktige deler av et steds kjennetegn og landemerker fjernes eller ødelegges, oppstår forvirring og forvitring og menneskenes forhold til stedet svekkes: en tilstand som kalles fremmedgjøring. Derfor er det viktig å identifisere hva som er kystkommunenenes viktigste kjennetegn og landemerker, og ikke påvirke disse elementene.

Det er et paradoks at kulturlandskapet, som vi setter så stor pris på i kommunene rundt Oslofjorden - med steingjerder, maleriske bygningsmiljøer i strandkanten, veier som er tilpasset landskapet, havner i naturstein, mektige trær og kontrasten mellom det åpne og lukkede landskap - nettopp er resultatet av tidligere generasjoners påvirkning av landskapet. Vår generasjon er også avhengig av å utnytte naturen og påvirke landskapet. Men la dette bli en påvirkning preget av kvalitet og omtanke. Vi har utviklet en teknologi som de tidligere generasjoner ikke hadde. La også våre etterkommere få glede seg over dette områdets karakteristiske natur og ikke bare arve nedbygde arealer, istykkersprengte svaberg og forurenset miljø.

Det som i første rekke særpreger utviklingen i vår tid, er at inngreperie og endringene i kystlandskapet skjer i større omfang og i raskere tempo enn noen gang, og med konsekvenser uten sammenligning til tidligere i historien. Det natur- og kulturbetingede landskapet endres gjennom en utviklingsprosess som ofte ødelegger mer enn den beriker. Forandringene i kystlandskapet har

heller ikke blitt satt på dagsorden som f.eks. jordbrukslandskapet.

Det må være et tankekors at vårt samfunn og generasjon ~ til tross for den enorme informasjonsmengden - ikke makter å framholde kvalitet og innsikt. Vi må forstå at "produksjon" (reiseliv, næringsliv) eller "frihet" (til bolig- og hyttebygging) ikke innebærer noen selvfølgelig rett til å ødelegge neste generasjons livskvaliteter. Det er ikke sikkert at de neste generasjoner setter pris på de enorme inngrepene som denne generasjonen har gjort.

Tettsteder, offentlige rom og kystlandskapene har hatt dårlige utviklingskår i Norge. Først de siste tiår har kystens landskap kommet på den offentlige dagsorden, og mesteparten står igjen å gjøre. Kulturdepartementet har påtatt seg et særlig ansvar for å sette igang et handlingsprogram for estetisk kvalitet. Slik de fysiske omgivelser i kommunene rundt Oslofjorden blir pleiet og omformet, kommer det tilsyne liten forståelse for stedets kulturhistoriske tradisjon, til tross for at kunnskapen til denne er meget god. Området er blitt tradisjonsfattig, og planlegging og utbygging har tatt i bruk grove og hardhendte virkemidler som i liten grad makter å ta vare på områdets behov for kulturhistorie og de tidligere tiders sterke visuelle kvaliteter. Det er slike kvaliteter et sted selger til en besøksnæring.

De fleste norske kommuner har store problemer med sine veivalg. Det er forhold som tyder på at vi nå bør satse på en kulturell oppbygging i dette området. Stadig flere undersøkelser og praktiske

arbeider konkluderer med følgende: kulturforståelse skaper identitet, tilhørighet og stolthet, kultursatsing gir styrke for framtida, kultur skaper originalitet, kulturholdninger gir arbeidsplasser, spesielt innen besøksnæringen. Disse kommunene må sette sin historie i høysetet når man nå skal finne et veivalg i den vanskelige besøksnæringsleia. Ødelegger vi og bryter ned det kjente landskapet og kulturen, oppstår forvitring og en følelse av at ingenting nytter. Uten grunnlag i fortida er det vanskelig å skape noe i framtida.

De fleste kommunene rundt Oslofjorden har satt miljø på dagsorden de siste år ved bl.a. å ansette egen miljøvernssjef eller rådgiver. Det å ansette en miljøvern-rådgiver, er å sette et fremmedelement inn i disse administrasjonene. For å sette det på spissen: en miljøvern-rådgiver (forutsatt at personen er aktiv) inntar nødvendigvis provokatørrollen i et lokalsamfunn, hvis da ikke dette samfunnet er ekstremt miljøbevisst - og det er ikke kommunene rundt Oslofjorden. Den som skal arbeide med kommunalt miljøvern, må regne med å forholde seg til sterke interessemotsetninger. I utgangspunktet er alle enige om at naturressursene må forvaltes forsvarlig og fornuftig, men når det kommer til konkrete saker og praksis, avsløres ofte svært ulike oppfatninger om hva som er forsvarlig og fornuftig og videre hva som er frihet og utidig innblanding. Miljøforstyrrelser er ofte langsomme og skjulte forandringer, derfor er miljøpolitikken avhengig av et langsiktig perspektiv og innsats på tvers av fag- og sektorgrenser.

Disse kommunene er nå i ferd med å utforme egne miljø- og ressursplaner eller miljøstatus. Ved utarbeidelse av miljøstatus er det nødvendig å definere «miljø» på bredest mulig måte: til å innbefatte både naturgrunnlag og ressursforvaltning, bosetning, samferdsel, tradisjonelle miljøproblemer, friluftsliv, kulturminnevern og byggeskikk i videste forstand. I et slikt arbeide er det nødvendig å gå dypt ned i en kommunes holdninger, både historiske og nåværende, ellers kan arbeidet få et overflatisk eller altfor generelt preg, som i de fleste kommuneplaner. Det er nødvendig å berøre områder som kan være ubehagelige både for kommunen, enkeltindivider, grupper, fylket og staten. Men uten en ærlig nåbeskrivelse av miljøforholdene, kommer en ikke videre.

Oslofjorden tilhører kystnorge. Oslofjordens kystområde bør derfor ikke se ut som en forstad til en storby eller et hytte-slum område. All aktivitet og planlegging i kommunene rundt Oslofjorden, både til de besøkende, fastboende og kommunens administrasjon, må ta hensyn til dette. Det må være et mål at Oslofjordens kystsone skal være et karakteristisk kystlandskap, forsvare en troverdig identitet og representere en autentisk kvalitet - også i framtida:

Det trengs, etter forfatterens mening, en kraftig opprusting av verdier for hva Oslofjorden er, både blant innbyggerne, de besøkende, politikerne og administrasjonen i de ulike kommunene. Ingen generasjon lever i et vakuum, og verdiene til de tidligere «Oslofjord-generasjonene», særlig innen estetikk og natur-

tilpasning, er vel verdt å ta vare på. Vår generasjon har i tillegg ingen rett til ikke å la vare barn ta del i forrige generasjoners verdier og holdninger - det tyder på en kraftig «generasjons-arroganse».

Det stilles betydelige krav til forvaltningen ved vurdering av kulturlandskapets innhold og verdi. Spesielt gjelder dette vern av immaterielle kulturminner. Avgrensningen av, mange nærmest «mytiske» landskapsområder, som Oslofjorden er så rik på, er meget komplisert og krever betydelig innsikt. Å få anskueliggjort, for eventuelle tiltakshavere, landskapets innhold og verdi er ikke det letteste. I svært mange tilfelle blir man latterliggjort. Det er likevel ikke et uviktig spørsmål å stille hvorfor så mange mennesker føler så sterkt for store deler av dette området?

Oslofjordens kystlandskaper som ressurs

Oslofjordens landskap (naturlandskap og kulturlandskap: kulturlandskap er et resultat av menneskenes ulike måter å utnytte naturgrunnlaget på gjennom tidene) er nettopp blant kommunenes viktigste ressurser. Oslofjordens landskaper er også dens arvesølv. Det ser likevel ikke ut som om dette landskapet blir tatt vare på som en ressurs, som også våre barn skal få glede av. I løpet av bare to generasjoner har det blitt reist en mengde fritidsboliger i kystkommunene, og et enormt område er i realiteten båndlagt. En kan med rette spørre seg når en ser resultatet og påvirkningen av alle fritidshus - om det

var verdt det, eller om prisen har vært altfor høy?

Oslofjorden har mange våtmarksområder, som er rike livsmiljøer med et mangfold av planter, dyr og mikroorganismer, og mange spesialiserte arter. Strandsoner og våtmarksområder er generelt av de økologisk viktigste områder i naturen. Strandsoner kan være attraktive friluftsområder og er som regel viktige i landskapsbildet. Kulturverninteresser kan også være tilknyttet disse områdene. Det legges over hele verden stor vekt på å bevare våtmarksområdene som viktige biotoper (oppvekstsamfunn) og naturelementer. Våtmarker har også en viktig funksjon som rasteplasser og overvintringsområder for fugl. Fordi så mange arter er avhengig av disse naturtypene, er det nødvendig at et tilstrekkelig antall og areal av våtmarkene blir tatt vare på.

Tradisjonell bosetning

Fra vår tidligste bosetningstid har sjøen vært en viktig næringskilde og samtidig hovedferdselsåre før veinettet ble utbygget. Oslofjordens originale bosetning var i første rekke sjøvendt. Mange av beboerne rundt fjorden var det vi kaller «strandsittere». Bosetningen rundt fjorden utgjorde et klassisk møte mellom mennesket og havet. Dette kompromisset mellom klima (spesielt vind og sol) og estetikk (spesielt dominerende siktlinjer) har frambrakt noen enormt vakre stedslandskaper. Dypt i de tidligere innbyggere lå det en estetisk sans som er meget verdt å ta vare på, og som bør bringes videre til etterkommerne.

Noen få kommuner rundt Oslofjorden har bevart original arkitektur med en stor grad av autentisitet, men aktivitetene de siste tiår har fart meget hardt fram med arkitekturen i kystsonen. Som resultat av dette har vi fått mange arkitektoniske misfostre. Store deler av fjorden har fått en så dårlig byggeskikk at stedene ikke lenger er interessante som reisemål. Mange boligfelt har blitt relativt hardt utbygd, og omgivelsene har heller ikke blitt tatt nok vare på. Noen av feltene har fått et svært eksponert utseende. Det er viktig at man ikke foretar utbygginger på svabergene i fjorden, men i større grad legger nye byggefelt ned i terrenget. Det er også viktig at man ved utformingen av boligfeltene i større grad tar kulturhistoriske og estetiske hensyn.

Samferdsel til vanns og lands

Samferdsel til vanns var tidligere fjordens viktigste kommunikasjonsmåte og en hel rekke havner i vakkert steinarbeide bærer klart budskap om dette. Det er viktig at disse havnene holdes ved like mht. steinarbeide og estetisk utseende, fordi dette utgjør noen av fjordens viktigste kulturlandskaper. Områdene bør snarest inkluderes i kommuneplanene, og på mange steder må en restaurere bryggene.

Havner utgjør innfallsportene til kystområdene og er derfor viktige signaler for hvorledes kystkommunen bryr seg om sitt estetiske miljø. God estetisk utforming betyr også en praktisk havn. Forholdene både i havnene og tilhørende tettsteder: der hvor den «gamle

Fig. 2. Miljøet rundt strand i nærrområde til tettbebyggelse ved Oslofjorden som ødelegges ved for bred vei (som ender blindt!), overdreven bruk av unistein og overdimensjonert størrelse på rekkverk.

tid» (båttrafikken) møter den «nye tid» (biltrafikken) bør avklares planmessig. Noen havner kan betraktes hovedsakelig som fiskerihavner, mens andre er flerbrukshavner, hvor besøkende spiller stor rolle. Mange havner er fylt med dårlig tilpassede brygger (store flytebrygger som eldes dårlig), utfyllinger, moringer og andre inngrep.

Veiene har en nødvendig funksjon som raske og sikre transportårer mellom ulike reisemål i og gjennom landskapet. Veiene framstår derfor som viktige elementer i kulturlandskapet, både som et vesentlig synlig trekk i landskapet, og som utsiktssted for en opplevelse av kulturlandskapet utenfor veien. Veilandskapet er framfor noe kommu-

nens ansikt utad. Kommunene rundt Oslofjorden må sammen med veimyndighetene i fylkene bli mer kritiske til hvorledes de behandler veiene som viktige landskapselementer. Veiene må tilpasses landskapet, ikke omvendt.

Før i tida, med liten trafikk og enkel teknologi, gled veiene inn i kystlandskapet på en harmonisk måte, selv om de delvis måtte steinsettes (av spesialister). Veiene var også viktige sosiale møtestedet. Bilsamfunnets krav til veistandard har ført til at veiene i våre dager har blitt et helt dominerende element i det følsomme kystlandskapet, ofte i kontrast til de naturlige omgivelsene. Konfliktene skyldes som regel streng linjeføring på tvers av naturlige

linjedrag i terrenget, og store skjæringer og fyllinger som særlig langs kyst og vassdrag bryter med naturlige terrengformasjoner. Myndighetene bør arbeide mot større kritisk sans i behandling av veier som viktige landskapselementer. Veidirektoratet har de siste år lagt mye energi ned i bl.a. å bygge vakrere veier: innstiftet vakre veiers pris osv. Likevel har ikke denne holdningen spredd seg til mange av fylkesnivåene. Det er nødvendig å integrere de estetiske forhold i all aktivitet hvor det skal bygges forbindelseslinjer i kystsonen, inklusive vei/sti til friområder, strender og veibygging. Som et overordnet mål gjelder at kystsonen er meget følsomt for store inngrep, særlig der hvor svaberg dominerer, og i tillegg kan få eller ingen av disse inngrepene gjøres om etterpå.

Veibyggingen i mange kommuner rundt fjorden har ofte gitt landskapsmessige og økologiske problemer ved forringelse av viktige og bevaringsverdige kvaliteter i natur- og kulturlandskapet. Følgende områder er spesielt følsomme for inngrep: strandsoner og våtmarksområder, spesielle kulturlandskapsområder og større sammenhengende naturområder.

Eldre veier framstår gjerne som en naturlig del av landskapet. Veien har en beskjeden geometrisk standard, og de er omhyggelig tilpasset terrenget. Den gang disse ble bygget måtte en stor del av anleggsarbeidet utføres manuelt. Masseforflytninger var den dominerende kostnadsfaktor, og med knappe økonomiske ressurser var en god terrengtilpasning en nødvendig forut-

setning for bygging av veier. Dagens veiplanlegging og bygging utføres etter andre forutsetninger og med andre metoder. Økende trafikk og høyere hastigheter har tvunget fram en høyere geometrisk standard og moderne anleggsmaskiner muliggjør inngrep i terrenget som før var utenkelige. Nye veier eller «utbedringer» av gamle vil derfor lett kunne ødelegge et landskap, både fordi de nødvendiggjør brutale inngrep og fordi planleggeren ikke har tilstrekkelig oversikt over balansen mellom vei og det spesifikke landskapet. Dette er uheldig ut fra miljømessige betraktninger, men også lite heldig med tanke på trafikantenes opplevelser under reisen. For å høyne veiens sikkerhet ønsker man at trafikantenes oppmerksomhet stimuleres på en positiv måte. Et variert og interessant landskap vil bidra til dette dersom veien er tilpasset landskapet på en naturlig og skånsom måte.

En forutsetning for å kunne oppnå en god tilpasning mellom vei og landskap, er at man kjenner den landskapstypen som veien føres igjennom. Veimyndighetene rundt fjorden viser klart at de ikke har studert og forstått kystens landskap. Veiene i kystsonen er en avgjørende del av kulturlandskapet. Veien og arealbruken langs disse skal være tilpasset hverandre, både estetisk og funksjonelt: det hjelper lite å transformere en vei om til 90 km/t og minne brukerne hele tiden på at fartsgrensen er 50km/t! Mange steder kan veibygging/fornyng føre til at verdifulle, uerstattelige og bevaringsverdige landskapskvaliteter vil kunne bli ødelagt, hvis det nå ikke tas tilstrekkelige

hensyn. Inngrep i strandsoner blir ofte stygge, er ofte synlige fra store områder og kan være vanskelige å reparere.

Ved bygging av ny eller utbedring av eksisterende vei o.l., kan ulike virkemidler iverksettes for å tilpasse disse til landskapet og for å unngå inngrep i verdifulle omgivelser. Det mangler i dag dessverre gode registreringer av de fleste landskapskvaliteter. Tilstrekkelige analyser av naturgrunnlaget, forundersøkelser og detaljerte registreringer er nødvendige som grunnlag for veiplanlegging på alle nivåer. En gjennomgang av planene med hensyn til kultur og estetikk er spesielt viktig. Veiene i de ulike kommunene rundt fjorden må snarest underlegges planer for utnyttelse, også med hensyn på å restaurere områder hvor bygging har ført til inngrep i naturvern-, frilufts- eller kulturminne-kvaliteter, eller der hvor veien har fått uheldig føring.

Elektriske ledninger og strekkforhold

Framføring av ledninger og kabler i og gjennom kystkulturlandskapet er en viktig del av infrastrukturen. Problemet er at både ledningene og stolpene virker skjemmende i seg selv og som objekter i kystlandskapet. Problemet er først og fremst knyttet til luftstrekk. Rundt Oslofjorden danner ledningene mange steder et virvar av tråder på kryss og tvers i landskapet, båret oppe av master og stolper oppstilt i tette rader i kystens sårbare heilandskap. I store deler av kystlandskapet ligger ledningsstrekkene som et virvar mot himmelen. Det ser ut som om elverkene ikke er bevisst

hvor store inngrep de gjør i kystsonen. Den tekniske utvikling gjør det i dag mulig å planlegge og bygge ut et linjnett som virker mindre skjemmende i kystlandskapet, og det er ofte mulig å fjerne eller legge om de verste tilfellene.

Skjærgårdsrenovasjon

Kommunene rundt fjorden har hatt skjærgårdstjeneste i flere år, et samarbeid mellom Staten, fylkeskommunene, Oslofjordens Friluftsråd og de enkelte kommuner. Det er i første rekke Oslo, Akershus og de store bysentra som er brukere av friluftsarealene. Takket være innsatsen til skjærgårdstjenesten er det reint i strandsonen i kommunene. Det brukes også mye energi på å rydde opp strendene etter vinterens utslipp. Oslofjordprosjektet har satt igang en intens kampanje for å få kystflåten og ferjene til å slippe ut mindre søppel i havet. Dette ser ut til å gi positive resultater.

En spesiell vanskelighet i noen av de mest attraktive besøkskommunene rundt fjorden, er den store mengde korttidsbesøkende som særlig i sommerhalvåret legger igjen avfall med opprinnelse i varer kjøpt utenfor kommunene. Her sitter kommunene kun igjen med en oppryddingsfunksjon og ingen inntekter å ta dette fra. I ferieparadiset Hvaler bør det vurderes om endel av tunnelavgiften til de endagsbesøkende bør overføres renovasjonskapittelet. Her bør også Miljøverndepartementet og Akershus/Oslo og Østfold fylker bidra med betydelige beløp. Ingen kan vente at noen få attraktive

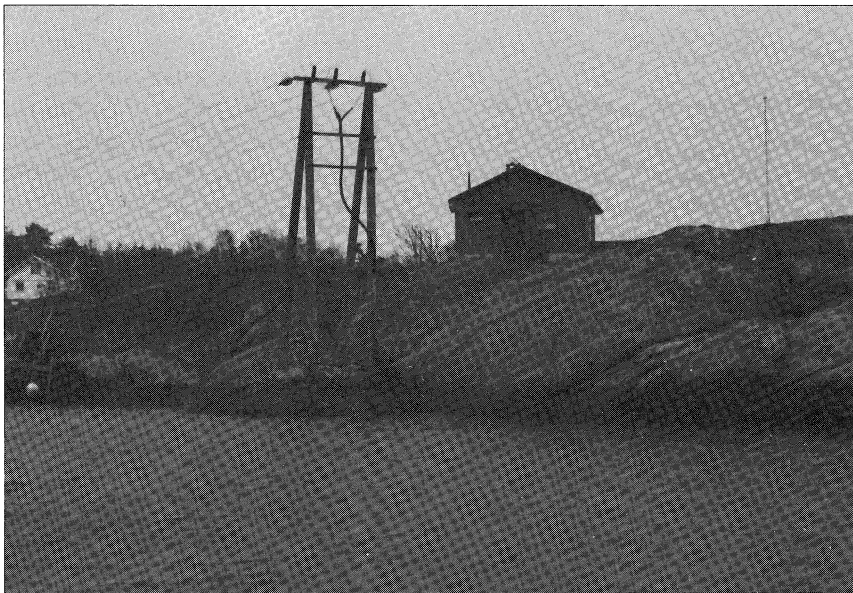

Fig. 3. Kystsonen rundt Oslofjorden er fylt opp med hytter ytterst i kystprofilen og ofte dominert av ledningstrekk.

feriekommuner skal samle opp søpla fra andre kommuner uten noen form for vederlag.

Fritidsstøy

Fritidsstøy blir et stadig viktigere forurensningsfelt i sommer-Norge. Stadig mer støyende transport- og «leke-midler» tas i bruk, ofte med katastrofale resultater. Det er ikke lenger spesielt stille i det norske kystområdet, men racerbåter, vannscootere og utenbåts-motorer med høy støyforurensning gjør området ikke lenger så attraktivt som rekreasjonsområde.

Mange utesteder rundt Oslofjorden har om sommeren ansatt musikere som i friluft sitter i timevis med sin el-gitar.

Badestrand- eller utepub musikere skaffer ikke bare musikk til seg selv, men til oss andre samtidig. Det er ikke sikkert at folk som ferierer i nærheten setter like stor pris på lyden som de som er ment å høre på den. Det er viktig at strømmen av charterbåter ikke bringer med seg forsterket musikk som ødelegger kystlandskapet særpreg og idyll. Mange vil mene at dette er et stort inngrep i enkeltmenneskenes privatliv. Men saken har to sider: menneskene søker mot havet for å komme bort i fra larm og støy. Stadig flere blir opptatt av den uønskede støyen vi alle ustanselig pådyttes. Trangen til ro og stillhet er opptattet som noe særegent ved oss nordmenn. Så mye som 87 % av dem

som går på tur tillegger det stor viktighet å oppleve naturens stillhet og fred.

Friluftsliv og besøksnæring

Friluftsliv er blitt et av de viktigste aktivitetsområdene i Norge. Oslofjordens Friluftsråds oppkjøp og juridiske båndlegging rundt fjorden viser at de betrakter dette området blant de viktigste friluftsområder i Norge. Sett i forhold til andre kommuner ved Oslofjorden, står Hvaler i en særstilling når det gjelder sikrete friluftsområder, ca. 15 000 da, der Oslofjordens Friluftsråd disponerer ca. 80 %, i alt vesentlig strandområder.

Kystkommunene må forsvare en troverdig identitet. Denne identiteten må ta utgangspunkt i deres tidligere historie. Dette vil gjøre kommunene konkurransedyktige innen den vanskelige besøksnæringen. Det er nødvendig at vi gjør noe med hvordan kommunene skal se ut, både i innlandet og i kystsonen. Besøksnæringen er i stadig forandring og når forandringens vind blåser kan man enten bygge leskur eller vindmøller, som et gammelt kinesisk ordtak sier.

Viktige rekreasjonsopplevelser ved Oslofjorden er følgende: naturopplevelse, opplevelse av kulturhistorie, landskapsopplevelse - skjønnhetsinntrykk, mulighet for mosjon og fysisk aktivitet. Viktige aktiviteter i området er: bading, turgåing, båtturer, seiling, seilbrett, padling, vannski, kano/kajakk, sykling, maling, filming, dykking, naturopplevelser for faglig interesserte (flora, fauna, geologi m.m.), naturopplevelær (generelle naturopp-

levelser gjennom sanseinntrykk), fritidsfiske, skjellplukking, krabbefiske, jakt m.m. Oslofjordens kyster er et viktig område for landskapsopplevelse. Her er det tre grunnleggende begreper som beskriver denne opplevelsen: variasjon (et mangesidig naturmiljø), helhet (de ulike bestanddeler i landskapet danner en harmonisk sammenheng) og intensitet (landskapets opplevelselsesverdi som dramatiske, slående eller minneverdige).

Det er foretatt en undersøkelse over de sentrale beslutningskriteringer for båtturisters vurdering og valg av reisemål: 1) er reisemålet kjennetegnet av fin blanding av treffsteder og naturperler, 2) hvor spennende er båtmiljøet på stedet, 3) er serviceanlegget tilfredsstillende, 4) er havnen av god kvalitet, 5) hvor barnevennlige er forholdene på stedet og 6) er det tilfredsstillende aktivitetstilbud?

Mange av kommunene rundt Oslofjorden har vedtatt at reiseliv skal være det viktigste satsningsområdet til kommunen. De besøkende gir en betydelig påvirkning av det relativt smale kystområdet i mange kommuner: direkte slitasje på naturen i kystsonen, negativ innvirkning på fuglelivet (og dyrelivet ellers), skader fra frittløpende hunder (harer, rådyr og annet vilt på øyene), utslipp fra båttlåten som påvirker kvaliteten av badevann direkte og ellers virker uhygienisk på omgivelsene, støyp problemer, avgassutslipp, problemer med for høye hastigheter til sjøs, ofte koblet med alkoholbruk, forsøpling i skjærgården m.m. En nedslitt og forsoplet skjærgård står i klar motsetning

til all satsning på reiseliv. Friområdene skal kunne brukes, men ikke overforbrukes slik at naturkvalitetene/opplevelsverdier vesentlig reduseres, ved slitasje, stress osv.

«Case study»: Hvaler som besøksområde.

Hvaler, ytterst i Oslofjorden på grensen mot Sverige, er blitt et av de mest attraktive besøksområdene i hele Sør Norge. Besøksnæringen begynte så tidlig i denne kommunen at de beste områdene allerede er opptatt. Det er aldri blitt klarlagt hvor mye denne båndleggingen av størsteparten av de mest attraktive områdene faktisk koster Hvaler i året. Derfor er det få områder igjen, spesielt de med store strender. Hvaler har noen spektakulære strender: Storesand, Ørekroken, Kuvauen og Guttormsvauen. Alle disse viser nå tydelige og kraftige tegn på slitasje (erosjon, delvis ødeleggelse av verneskog, mye småsoppel, bålbrekking) - et forhold som hverken kommunen, fylket eller staten ser ut til å ta særlig alvorlig.

Det foregår en menneskeforflytning fra det sentrale østland til Hvaler om sommeren. Dette gir en påvirkning på dette området som det overhodet ikke kompenseres for hverken av dem som besøker området eller stat/fylke. Denne påvirkning i et meget følsomt økosystem vil nå måtte innkalkuleres i denne kommunes totale økonomi og staten eller besøkskommune bære vesentlig mer av de faktiske utgifter (etter prinsippet at forurensere skal betale), siden dette jo er gratis ferieområde for

store deler av Norges innbyggere og ferieflåte. Hvaler kommune bør belyse alle disse elementer i sitt planarbeid og deretter antyde hva kommunen vil gjøre med dette i framtida. Hvaler kommune må nå gjøre en detaljert undersøkelse av turistenes påvirkninger av kystsonen. Når denne er ferdigstillet, bør kommunen søke økonomisk kompensasjon (samt penger til overvåkning av sitt landskap) for den del av påvirkningen som skyldes de besøkende.

Deler av kystsonen på Hvaler blir i store deler av året anvendt som opplagsplasser for båter til fritidsbesøkende. Det er ikke sikkert at de fastboende ønsker at landskapet skal se slik ut de andre 11 måneder i året, fordi de også har behov for villmark når de vil bruke sin natur utenom juli måned. Alle fritidsbåter bør fjernes fra kystsonen på Hvaler utenfor ferietida. Mange av båtene er vrak som er forlatt i naturen, og ligger der naturligvis hele året.

De siste årene har en hel rekke moringer sett dagens lys på Hvaler. Det er sjelden at folk som er født ved havet legger ut disse, fordi man vet av egen erfaring og kultur at de er farlige ved sjøaktiviteter, og at de i tillegg vanskeliggjør viktige fiskeaktiviteter som låseting, vadtrett og kystsonefiske.

Oslofjorden som hytteområde

Man må gå tilbake til de næringsøkonomiske vanskelighetene grunneiere hadde i mellom- og etterkrigstida for å forstå den utvikling som har skjedd angående omsettingen og bortleieingen av land. De mange og små grunneierne

har satt ut tomter uten noen form for planlegging. Denne form for utbygging har selvfølgelig ført til at man har jevnt over særs dårlige eksempler på naturinngrep og visuelle inngrep. Folks ønske om å ha en tomt med en hytte midt på tomta, mest mulig nær sjøen og lengst mulig bort fra andre mennesker, har gitt hva man kan kalle «rutenettplanlegging». Arealene gis en oppdeling i form av firkanter og hyttene plasseres midt på tomta, uten særlig hensyn til natur og visuelle konsekvenser. Forholdene som pekt på over, har ført til at parkering av biler, adkomstforhold, gangveier og bryggeanlegg er lite tilfredsstillende løst de fleste steder. Prinsippet om - først kom, først servert - har ført til at et ganske lite antall hytteeiere eier hele strandbeltet, til ulempe for en besøksnæring basert på dags- og båtbesøkende.

Mange kystkommuner i Norge opplever nå at deres kystprofiler er mer eller mindre ødelagt av uorganisert fritidsbebyggelse. Flere av disse kommunene har bestemt at reiseliv er et av satsningsområdene. Skal en slik satsing være vellykket, forutsetter dette et attraktivt kystlandskap.

Fritidsbebyggelse har vært en integrert og ønsket del av aktivitetene i 100 meters beltet i Norge. Inntil nylig har imidlertid fritidsboligene ofte vært tilpasset kulturlandskapet ved at de har vært trukket tilbake eller hatt et relativt begrenset areal, inklusive veranda og ilandstigningsbrygge. Det er nå slutt på disse forhold. Stadig oftere ønsker eierne å bygge fritidshus med husstørrelse, av husarkitektur eller andre dårlig arki-

tektoniske løsninger, legge bygningene ytterst i kystprofilen uten hensyn til landskapet forøvrig, bygge store verandaer med tette massive rekkverk, store kompakte plattingbrygger mm. De estetiske hensyn hos hytteeiere synes å være sterkt nedadgående. Disse forholdene kan ikke fortsette. Det er nå opp til bygningsrådene i kystkommunene å medvirke til at hyttene blir tilpasset forholdene i kystsonen. Plan- og bygningsloven bør også forandres slik at skjønnhetsparagrafen kan anvendes mer objektivt og enkelt enn nå. Denne saken er av stor betydning for kystkommunene og friluftslivet ved kysten.

Med sine enorme antall hytter og fritidshus har fjorden den største konsentrasjonen av disse i Norge. Landskapet er over store deler punktert med hytter, mange ligger dårlig i terrenget og har dårlig tilpasset arkitektur eller båndlegger svært store arealer. Det synes å være umulig å flytte på hytter selv om en kan tilby erstatningstomter. Dette området er nå så hett at få synes å ville ta tak i det. Kommunens arealplaner bør ta opp disse forholdene til vurdering. Den nåværende generasjon viser en grad av «generasjonsarroganse» fordi hytteinngrepene er for alltid. De etterfølgende generasjonene må for all framtid forholde seg til inngrepene og virkningene av disse hyttene.

Med sin mangel på hyttepolitikk har kommunene rundt Oslofjorden gjort det nesten umulig å føre en kystressurspolitikk. Det kan ikke herske tvil om at den tildels ukontrollerbare hyttebygging i 1960-75, hyttenes mangel på landskapsplassering, arkitektonisk kva-

litet og båndlegging av verdifulle felles-områder, potensielle områder for plassering av besøksnæringsinstallasjoner, sterkt har begrenset disse kommuners muligheter for å utvikle reiseliv på kommunens egne premisser og ønsker. Hvor mye kystkommunene har tapt på dette kan vanskelig tallfestes.

Man må nå tenke i andre baner når det gjelder utviklingen av hyttefelt i fjordens kommuner. Sannsynligvis må en sanere de hytter som etter deres areal legger beslag på de mest attraktive områdene, for å imøtekomme kommunens egen satsing på besøkende. Ved å bruke det gamle rutenettplansystemet med en hytte i hver rute, båndlegger man hele arealer. Dersom man samler hyttene i tettere klynger (mot sjøen som gamle uthavner), frigjøres arealene rundt og bruken kan gis mobil- og stasjonærbesøkende som friområde. Det er viktig å bevare de særpreg som fjordens natur har - og dette kan kun gjøres ved å avstå fra større inngrep, som spredte hyttefelt er. Man kan vise og har vist at tradisjonelle hytter kan plasseres slik at områdene gis en skarpere utnyttelse uten å miste intensjonene ved privathytter.

Store deler av kystlandskapet særpreges av koller og knauser. Byggegrunnen var vanskelig tilgjengelig. Husene ble bygget tett i småbyer og uthavner. Det vil være riktig å føre tradisjonen med uthavner videre. Dette er en god måte å utvikle kystsonen på som har lang tradisjon, isteden for å ødelegge en naturarv, som vi ikke engang har mandat til å ødelegge.

Forhold til Rikspolitiske retningslinjer for Oslofjorden

Regjeringen har vedtatt rikspolitiske retningslinjer for planlegging i sjø- og kystnære farvann i Oslofjorden. Regjeringen ønsker med dette å legge grunnlaget for å ta vare på de enestående natur-, rekreasjons- og kulturminneverdiene langs fjorden. Det er ment at kommunene skal bruke retningslinjene i sin planlegging for å dempe og styre bygging i kystsonen.

Rikspolitiske retningslinjer (RPR) for Oslofjorden er et «føre var»-opplegg. Hensikten er å trekke opp rammer der nasjonale hensyn er av stor betydning å få nedfelt i kommune- og fylkesplaner slik at planleggingen videre tar hensyn til statens signaler. Det er et stort behov for bedre styring med arealbruken i Oslofjorden. Fjorden er landets største fritidsressurs med over 1,3 millioner mennesker som har sine bolig og arbeidsplasser rundt denne. Problemet oppstår ved den intensive bruk av sjø-, land- og strandarealer som dette medfører. Den store befolkningstettheten har ført til et meget sterkt press på fjorden og strendene med nedbygging, redusert adgang til sjøen for allmennheten og nedsliting og forsøpling av friområdene. RPR sier også at «det må legges vekt på å bevare karakteristiske kulturlandskap, kulturminner, kulturmiljøer og enkeltstående eksempler på den særegne kystkulturen i området». Om utbygging sies det «Utbyggingen i RPR-sonen bør så langt som mulig konsentreres til eksisterende tettsteder, slik at kystsonen forøvrig skjermes». RPR holder byggeområder og åpne områder

sterkt i fra hverandre med den hovedintensjon at åpne områder skal holdes ubebygde. Om andre prioriteringer sies det: utvikling av allment friluftsliv går foran utvikling av private fritidseiendommer; verdifulle kultur- og naturmiljøer går foran friluftsliv og båtferdsel med tilhørende anlegg; de viktigste lokaliteter for fisket går foran båtferdsel og innretninger og anlegg knyttet til fritidseiendommer.

RPR er tenkt å gi statlige rammer og mål for den fysiske utvikling i kommunene og fylkeskommunene, og skal legges til grunn for planlegging etter plan- og bygningsloven (PBL). Statlige myndigheter eller fylkeskommunen kan rette innsigelser til kommuneplaner dersom RPR fravikes uten tilstrekkelig begrunnelse. RPR for Oslofjorden har i virkeligheten to sider. Den kan betraktes som et dokument med intensjon at storsamfunnet skal sørge for rekreasjonsområder for «sine egne innbyggere». Imidlertid må dette rekreasjonsområdet jo tas fra et sted, og dette stedet er de typiske kystkommunene - som f.eks. Hvaler, Tjøme, Onsøy, Kragerø osv. Store deler av de geografisk mest attraktive områdene som er innbefattet i de RP retningslinjene, er allerede båndlagt - paradoksalt nok hovedsakelig av representanter for storsamfunnets egne innbyggere. Siden RPR har to sider, betyr dette at primærkommunene, som skal båndlegge attraktive områder av eget areal, må få betydelig mer kompensasjon for dette. Det betyr også at i spesielt attraktive områder hvor en eller bare få hytter båndlegger store områder, må storsamfunnet gi økonomiske

midler til å flytte på/sanere hytter. Hvis grunnlaget for allmenn rekreasjon skal trygges og utvikles videre, krever dette at man må opprette erstatningstomter for de mest attraktive, arealkrevende hyttene. Økonomiske tilskudd til dette må komme fra Staten. På et attraktivt sted som Hvaler eies disse hyttene nesten utelukkende av mennesker fra Oslo/Akershus og storbyer i Østfold.

Gjennomføringen av RPR vil medføre et betydelig økonomisk engasjement fra kystkommunene i forbindelse med oppfølgingen av sine arealplaner. Det vil også kreve økte ressurser for gjennomføring av Miljøverndepartementets og fylkeskommunens veiledningsplikt. Når man relaterer en kommunes stab til byggeaktivitetene, tenker man først og fremst på antall innbyggere. I kommuner med få innbyggere og mange fritidshus holder ikke dette, som Hvaler og Tjøme. Hytte- og fritidssaker dominerer arbeidene i bygningsrådene. Antallet bygningsrådsaker på Hvaler kan bare sammenlignes med mye større kommuner (mye større staber). Dette forholdet må tas opp av Miljøverndepartementet, i samsvar med RPR, som et hovedproblem i små ubemidlede primærkommuner med store mengder besøkende. Et problem i tillegg er at ingen kan vente at noen få attraktive besøkskommuner skal fungere som oppryddere for søppel fra storsamfunnet.

Det understrekes i RPR at det må legges stor vekt på å opprettholde og forbedre tilgjengeligheten fra landsiden og sjøsiden samt mulighetene til å ferdes fra sjøen. Den økende byggingen av

Fig. 4. Hardhent behandling av kystlandskap.

private brygger og ukontrollert utlegging av moringer er allerede blitt et stort problem i kystkommunene. I mange kommuner er utvidelse av hytter (opptil 30 kvadratmeter) en kurant sak, som ofte tas på delegasjon. Man bør tenke seg mer om og vurdere hver sak isolert. Ved at man automatisk får anledning til vesentlig utvidelse av eksisterende fritidshus, gjør dette det også vanskeligere og senere flytte på/sanere hytter, fordi verdiene til hyttene blir så mye høyere.

Kulturlandskapet

Kulturlandskapet er et landskap som er klart påvirket av menneskelig virksomhet, men som har bevart hovedtrekkene i den opprinnelige natur. Kulturlandskapet skiller seg på denne måte fra naturlandskapet som ikke er, eller bare

i liten grad, påvirket av menneskelig virksomhet. Kulturlandskapet har kvaliteter og verdier som er vesentlige for steds karakter, historisk identitetsfølelse og allmenmenneskelig trivsel og livskvalitet. Kulturlandskapet er kommunens ansikt utad! Et levende og vakkert kulturlandskap er avhengig av måten vi mennesker påvirker landskapet. Kommunene har en viktig rolle gjennom sitt ansvar for arealplanlegging og vedtak om vern, utbygging og kontroll av ulike bygninger, anlegg og tiltak i landskapet. Kommunenes ansvar er også knyttet til det å registrere, vurdere, bevare og vedlikeholde verneverdige landskapstrekk, kulturminner og miljøer. Kommunene bør også sørge for at hvert enkelt inngrep og utbyggingstiltak tilpasses landskapets visuelle bæreevne og eksisterende miljø.

Langvarige byggetradisjoner er truet i mange regioner. Kulturhistoriske minner og tradisjoner viskes ut. Landskapet (både til lands og til sjøs) er sammensatt av mange type ressurser. En god planlegging forutsetter at denne helheten blir forstått. En god planlegging forutsetter også at de ulike ressursgrupper ses i et riktig perspektiv. En forvaltning av kulturlandskapet krever innsikt i hvordan landskapet er bygget opp og hvordan det endres over tid. For å forstå kulturlandskapets særpreg og sårbarhet er det nødvendig å kjenne både landskapets oppbygging og endringsprosessene.

Mange av byggetillatelsene som har vært gitt de seinere år, viser at sentrale aktører blant kystkommunenes administrasjon og politikere ikke synes å forstå disse kommuners landskap og kvaliteter. En forutsetning for å kunne tilpasse bolig og landskap er at man kjenner de landskap(srom) boligen skal ligge i. Det er svært mye å lære av plasseringen og strukturen til bebyggelsen i de gamle «kystrom». Kystens beboere skulle bygge maksimum ett hus i hver generasjon og måtte ta hensyn til klima, men også landskapets kvaliteter og siktlinjer var svært viktig for dem (hvorfor står folk i 1990-årene i kø for å kjøpe slike tomter og hus?). En kan gå rundt i kystsonen og studere formen og beliggenheten til de eldste hus og deres estetiske og klimatiske plassering. Disse menneskene kjente sin landskapstype og sitt klima. Man må bare bøye seg i støvet over slik kvalitetsforståelse mitt i deres daglige slit og fattigdom.

En må etterhvert gjøre et krafttak for å bringe tilbake noe av det som engang var det mest naturskjønne og egenartete typeområdet på kysten i hele sør Norge. Politikere, administrasjonen og innbyggerne i kystkommunene har her et særlig ansvar. Spesielt har fylkeskommunene og fylkesmennene et ansvar for de overordnede forhold, og det er ikke noe ærefullt i måten de har behandlet dette området på. I det hele tatt har bevaring av kystens karakteristiske landskap meget få støttespillere, i motsetning til innlandsnorge hvor folk står i kø for å bevare. En må nå iallfall nekte enkeltindivider i løpet av en generasjon å omforme et kystområde til en industritomt og bakgård. Kystlandskapet er Oslofjordboerens felleseiendom og et testamente på hans forhold til havet i de tidligere tider.

Byggskikk i kystsonen

Viktige spørsmål i kommunene rundt Oslofjorden er nå. Hva er de ubestridelige, umistelige kvaliteter ved de ulike stedene: kvaliteter som danner grunnlaget for at man kan lese en egenart i landskap, strøk, bebyggelse og sammenstillinger av disse? Hva slags landskapsmessige motiver bør bevares, forsterkes eller svekkes? Innkjørsveiene til enhver kommune fra land- eller sjøsiden er i tillegg av stor betydning og gir signaleffekt for hvorledes en kommune ønsker å profilere seg fysisk for de besøkende.

Både nasjonalt og i de lokale bygningsråd vil estetiske kriterier ofte tilsidesettes eller underordnes andre interesser (særlig utbygging og næring) i

forbindelse med prosjektering og planlegging. Tekniske og økonomiske hensyn, og et juridisk rammeverk som støtter opp under dette, legger i dag begrensninger på mulighetene for en samordnet planlegging, der det kan tas tilstrekkelige estetiske hensyn. Et vanlig uttrykk etter at man har gjort et (ofte ulovlig) inngrep er at man har forskjønnnet området: en 150 kvadratmeter bryggeplattning, et enormt gjerde, plattning, trapp, osv. I de fleste tilfeller er det ikke snakk om forskjønnelse etter fagfolkenes mening, som her utgjør arkitekter og landskapsarkitekter.

De siste år har man sett eksempler på meget eksponert boligbygging i kystsonen, mange av husene konkurrerer endog med gamle fyr i utstråling om dagen. Nye byggefelt legges ofte slik at de virker som «sår» i landskapet og feltenes øvre del bryter ofte ås-silueettene. Det synes å være nødvendig med en meget rask inngripen her, også fordi hele kystsonen er i ferd med å bli fylt opp med typehus. Dette fortrenger den opprinnelige byggeskikken, fratar kystlandskapet vesentlige verdier og den historiske identitetsfølelsen som menneskene har til området svekkes. Dette gjør det mye lettere å foreta enda større inngrep og til slutt er hele områdets kyst-karakter borte.

Oslofjordens kystsone har et stort antall hytter, fritids- og bolighus. I en periode med få nybygg, vil mange foreta utbygginger, utbedringer og forøkninger av bygningskroppene som allerede står på tomtene. Det kan ikke ses at disse kommunene (riktignok i likhet med de fleste av landets kommuner)

siden plan og- bygningsloven ble innført, har vist spesiell aktsomhet overfor opprinnelig byggeskikk, og tilpasning til natur- og kulturlandskap ved byggesakene. Kystens landskap har en rekke mindre pene hus ombygd til ugienkjennelige stilarter og mange mindre pene hytter som er plassert dårlig i karakteristisk terreng.

Fritidshus og hytter har etterhvert kommet til å dominere store deler av området rundt Oslofjorden, mange steder med påfallende dårlig byggeskikk. Her er det påkrevet med et raskt nasjonalt initiativ, før norskekysten internasjonalt vil utmerke seg ved sin mangel på god estetikk. Mange av tegningene til bygging og ombygging er ofte av slik slett kvalitet at saksgangen unødvendig forsinkes. Vi bør arbeide slik at effektiviteten i det offentlige skal økes, og sakene behandles på mest mulig profesjonell måte.

På planleggingsstadiet må det estetiske hovedbildet vurderes omhyggelig for å få så liten visuell forstyrrelse som mulig. Vegetasjon må beholdes i den utstrekning det er mulig og utnyttes for å skjerme bebyggelse. Etablerte skogområder, selv om den har lav bonitet, skal unngås som byggegrunn. Man skal også unngå å ta ut masse i det området som sees fra kysten/havet. Åpne områder med snaufjell, som har en dominerende posisjon, må unngås som byggegrunn. Prinsipielt skal byggets form innordne seg mest mulig i terrenget. Fjordens natur og visuelle kvaliteter kan bare forringes ved tillegg av bygninger, og når man først skal bygge, må man ha dette i minne. Mange hytter ved

kysten ble bygget på 1960-tallet med annen standard enn nå. Dersom standarden ikke er akseptabel i det eksisterende, må den bringes opp på linje med hva man forlanger av nybygg.

Selve sonen er naturmessig svært sårbar for naturinngrep og må vurderes omhyggelig, dersom man skal bygge i området. Store masseuttak bør ikke tilates. Hus i byggefeltet må unngå å ligge både på etablert trevegetasjon og på store åpne fjellområder. Man må unngå å få nye felt som utbygging av følsomme svabergsfelt. Det er ingen tvil om at på lang sikt må man rydde opp i naturen og planlegge en naturlig avgang av privathytter.

Det vil være en overdrivelse å hevde at plasseringen av det store antallet hytter rundt Oslofjorden og deres arkitektur er en stor berikelse for kysten. Noen av fritidshusene, spesielt de opprinnelige og gamle, ligger meget pent i naturen, mens de fleste hyttene gjenspeiler hva som er deres filosofi: å se så langt ut mot havet som mulig. Dessverre betyr det at de også blir svært synlige og eksponerte, som oftest taler dette ikke til deres fordel. Likevel finnes det unntakelsesvis eksempler på meget god hyttearkitektur og tilpasninger. Hytter skal framstå mest mulig ensfargete og ensartete, og må være av estetisk akseptabel verdi. Man bør henstille til byggherrene å bruke kvalifiserte arkitekter til utforming av de individuelle bygninger og uthavnstrukturer. Disse må ha studert og forstått kystens verdifulle særpreg.

Hovedårsaken til de lite tilfredsstillende forholdene vi har i dag, er delvis

mangelen på lovverk og vanskeligheten med å tolke intensjonen i lovverket. Det er meget spesielt at man i mannsalder har vært underlagt kontroll og regler for bygging av bolighus, mens man har kunnet bygge vilt etter eget ønske, når det gjelder hytter; disse er tross alt ofte store naturinngrep og så nær et hus man kan komme. Myndighetene i kystsonens kommuner som har hatt oppgaven å bedømme hvorvidt en utbygging skal skje eller ikke, har hatt en meget vanskelig oppgave, fordi det har vært opp til deres subjektive skjønn og godkjenne eller nekte - regler for bedømmelse fra sentralt holdt har vært karakterisert ved sin mangelfullhet, eller de har til og med gått i mot de lokale myndigheter, hvis disse har gått i mot utbyggingen. Det lokale presset mot de lokale myndigheter har også vært stort, da det jo i ytterste konsekvens er snakk om grunneierens og derved innbyggernes økonomiske velferd.

En gjennomføring av de oppsatte mål for bevaring av særegen kystkultur, innebærer at det bør utarbeides nærmere retningslinjer lokalt for hvordan dette kan gjennomføres. Bygningsrådene i primærkommunene bør utarbeide slike retningslinjer som inngår i byggesaksbehandlingen. Det er viktig å understreke og konkretisere hvilke kystmiljøer det er viktig å beholde og hvilke arkitektoniske kvaliteter primærkommunen bør videreføre i sitt planleggingsarbeid. Dette viktige arbeidet har tidligere blitt neglisjert av alle parter.

Dagens samfunn forbruker arealer raskere enn noengang i vår historie. Urbaniseringen medfører et kolossalt

Fig. 5. Det er blitt for mye asfalt og rundkjøringer i kystsonen - man vil gjerne kopiere nærmeste storby.

forbruk av naturmiljøer, som dessverre ødelegges for hver framtid. Argumentet om at all arealbruk er midlertidig, holder ikke stikk. Arealbruken er definitivt: dvs. arealbruken kan skifte, men ikke tilbakeføres til et naturområde igjen. Rehabilitering av engang konsumert areal lar seg sjelden gjøre og aldri innenfor tidsrom som har relevans i planleggingssammenheng. Dette er et forhold som de folkevalgte bør merke seg omhyggelig. Kortsiktige politiske vurderinger har lite med vår kulturarv å gjøre. Man må tenke langt forover når det er tale om de attraktive arealer som Oslofjordens kommuner besitter. En bygningsrådssak tar uker eller måneder, inngrepet er for alltid. Er det derfor for mye å vente at vi foretar dype

konsekvensanalyser ved bygging i kystsonen og lar tida som går med til dette være endel måneder? Det er en juridisk misforståelse på nasjonalt nivå at saksgangen ved så dype inngrep skal være uker. Det viser at områdets kvaliteter og nyanser ikke er oppfattet. Grunneiere som i dag ser økonomiske fordeler i å sette ut sine arealer til hyttetomter, kan ikke lenger gis muligheten til dette, dersom ikke grunnen inngår i en nøye vurdert plan med konsekvensanalyser. Kortsiktige økonomiske vurderinger må ikke råde, når den framtidige arealbruk skal fastsettes.

Kommunene rundt Oslofjorden er av nasjonal interesse innen friluftslivet. Alle bygge- og friluftssaker som skal behandles i et slikt område, krever be-

faringer. Ingen sak kan avgjøres fra skrivepulten. Det er gjentatte ganger blitt hevdet at kommunene for å være servicerettede skal avgjøre byggesaker fra noen uker til 1-2 måneder. Dette er kort behandlingstid tatt i betraktning at mange saker har konsekvenser som strekker seg over generasjoner, og som derfor trenger en viss avstand til øyeblikkets presserende behov. Det synes viktig å understreke at i kommuner som f.eks. Hvaler, underbemannede på saksbehandlere i bygningssaker, må en regne med lengre behandlingstid, hvis dette skal gjøres forsvarlig.

I vår tid utformes ofte ny bebyggelse med liten omtanke for den aktuelle tomts beskaffenhet og for arkitektoniske kvaliteter i det eldre bygningsmiljø. I miljøpolitikken er det et overordnet mål å bevare og utvikle mangfoldet i norske bygde- og bysamfunn. Det er oppgave for kommunene å utnytte de muligheter for stedstilpasset planlegging som bygningsloven gir. Ved siden av de viktige planbestemmelsene, finnes en hel rekke bestemmelser som gir bygningsrådene muligheter til å forby bebyggelse som «avviker vesentlig fra det som er vanlig i strøket, - og til å påse at alle byggearbeider tilfredsstillende rimelige skjønnhetshensyn både i seg selv og i forhold til omgivelsene». Dessuten skal «Bygningsrådet se til at historisk, arkitektonisk eller annen kulturell verdi som knytter seg til en bygning ytre, så vidt mulig blir bevart». Bevaring av eldre bygninger og bygningsmiljøer har nær tilknytning til byggeskikksspørsmål, ikke minst fordi de kan utgjøre modeller for det nye som bygges. Men først når vi

kombinerer lærdommen som kan høstes fra den gamle bebyggelsen med de tekniske, praktiske og økonomiske krav nåtida stiller, er vi på vei mot noe som kan kalles for god byggeskikk i dag. Kataloghusene spres nå mer eller mindre vilkårlig rundt omkring i det norske landskap. Klarere og klarere ser vi at husene mangler forankring i de forskjellige regioners byggeskikk, klima og natur. Er det slik vi ønsker at kysten skal bebygges? Er våre liv i dag så forskjellige fra tidligere generasjoner av vi ikke lenger har bruk for eller ønsker å utvikle deres visdom i kystsonen?

Oppsummering og konklusjon

Forfatteren har i de siste årene arbeidet med praktisk kystsoneforvaltning basert på flere års feltopphold i de to viktige kystkommunene Risør og Hvaler. Han har skrevet en miljøstatus for både Risør og Hvaler og sammen med landskapsarkitektfirmaet Lønrusten AS utformet en friluftplan for Hvaler kommune - en av de viktigste besøkskommunene i Norge.

Når man driver miljøvernpolitikk i kystsonen, må man forholde seg til store motsetninger. De ulike partiene i Norge har svært ulikt syn på miljøvern og metodene en skal bruke for å bedre miljøet i en kommune. Hvis en miljøplan ikke vekker reaksjon og motstand fra viktige partier og personer, er den etter alt å dømme en dårlig plan. Ingen kommune liker å høre negative forhold om seg selv, men uten en redelig nåbeskrivelse kommer en ikke videre. Dette er ikke ment som en ensidig kri-

tikk av kommunene rundt Oslofjorden, fordi mye av det som står skrevet kunne vært sagt om de fleste norske kommuner. Det er bare et fåtall kommuner, om i det hele tatt noen, som har en langsiktig miljødebatt som gir seg utslag i økonomiske bevilgninger.

Politikerne og innbyggere i kommunene rundt Oslofjorden må tenke på hvilke verdier de forvalter og om dette kan gjøres på en annerledes måte. Det er de menneskelige holdninger som er vanskeligst å forandre og som også tar lengst tid å forandre. Dessverre har man innen verdens største miljøpolitiske snuprosess (Miljøvern i kommune-prosjektet (MIK)) brukt kanskje for mye energi på prosjekter som har rask begynnelse og slutt.

Forfatteren mener at man må igangsette vesentlige og store tiltak i Oslofjordens kystlandskap og at ukonvensjonelle samarbeidslinjer, spesielt med kulturretatene må etableres, hvis ikke vesentlige sider ved Oslofjordsamfunnet skal gå tapt. Det lokale selvstyret står historisk sterkt i Norge, og det skal mye gjøres for å gripe inn i dette. Men i det lokale selvstyret ligger også friheten til å ødelegge en kommune og viktige kulturelle minnesmerker av landskvalitet. På mange felter er kommunene rundt Oslofjorden, etter forfatterens mening, hardt ute å kjøre, med god hjelp av andre aktører, spesielt fylkesmennenes jurister og veidirektoratets avdelinger i de ulike fylker.

De «nye» miljøplanene til kommuner og fylker blir forhåpentligvis karakterisert ved en sterk sammenvevning mellom kultur og miljø, med vektleg-

ging på det estetiske miljø. Spørsmålet om estetisk kvalitet er ikke enkelt, men minst like vanskelig og komplekst som andre verdiområder, politikken og etikken. Vektleggingen har å gjøre med fjorden som sted - landskapsformenens svært store og spesielle kvaliteter. Det er dette som er karakteristisk for fjorden, og som gjør at den er så ekstrem populær for store deler av Norges befolkning.

Litteratur:

Christophersen, B. 1973. Generalplan - Hvaler kommune 1973. Hvaler kommune, Hvaler.

Jensen, I. 1993. Havet var leveveien. Hvaler Bygdebok 1800-1940. Hvaler kommune, Hvaler.

Kråkerøy og Onsøy kommuner. 1981. Stedstilpasset bebyggelse. Bygningsrådene i Kråkerøy og Onsøy kommuner, Kråkerøy og Onsøy.

Kommuneforlaget. 1989. Ta vare på kommunelandskapet. Oslo.

Lønrusten, T. og Nilssen, J.P. 1994. Frilufsplan for Hvaler kommune, Østfold. Forslag til plan for det viktigste frilufsområde i Oslofjorden. Hvaler kommune, Hvaler.

Miljøverndepartementet. 1988. Kommunale miljø- og ressursprogram. Del 1-2. Miljøverndepartementet, Oslo.

Miljøverndepartementet og Kommunenes Sentralforbund. 1993. Kommunal miljøvernplanlegging. Om miljøvernplanleggingens rolle i utformingen av en kommunal miljøvernpolitikk. Kommuneforlaget, Oslo.

Nilssen, J.P. 1990. Miljø- og ressursplan for Risør. Forslag til handlings-

plan. Hovedutvalg for miljøvern, Risør kommune, Risør.

Nilssen, J.P. 1993. Miljøstatus for Hvaler kommune. Hvaler kommune, Hvaler.

Norberg-Schulz, C. 1992. Mellom himmel og jord. En bok om steder og hus. Pax forlag, Oslo.

Norsk Institutt for vannforskning. 1980.

Konkurrerende bruk av kystsonen. 0-80022 R 3/80. NIVA, Oslo.

Østfold Fylkeskommune. s.a. Kystsoneplan for Østfold. Østfold Fylkeskommune, Sarpsborg.

Forfatterens adresse:

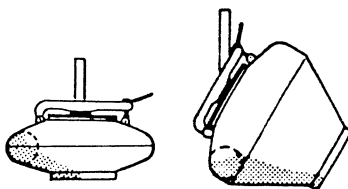
Risørforskning, Tangengt. 26B, 4950 Risør

MFT
Miljø- og Fluidteknikk A/S

FluidCon

**Virvelkammeret for alle
behov på avløpsnettet.**

Familie med ca. 400 ulike varianter. Stort strømningsvversnitt og høy driftssikkerhet.

Nye Vakåsvei 8C
N-1360 Nesbru

Tlf. 66 84 88 44
Fax 66 84 88 42